

Slovenski čebelarji

Uvod

Čebelarji na Slovenskem so “z dušo in srcem” predani čebelarstvu in “živijo s čebelami za čebele.” “Biti čebelar je slovensko.” Na Slovenskem imamo bogato čebelarstvo tradicijo, ki se vleče vse od srednjega veka dalje. Kranjski plemič in polihistor Janez Vajkard Valvasor je v svojem delu Slava Vojvodine Kranjske iz leta 1689 opisal Kranjce kot “sposobne čebelarje,” o čebelnjakih je pisal kot o “hišicah za čebele,” o iz “desk zbitih panjih,” kot tudi o tistih “izvotljenih iz drevesnih debel.” Spregovoril je tudi o “velikem številu rojev v posamezni čebelarstveni sezoni,” “izganjanju čebel iz panjev z dimom, da bi se prišlo do sladkega medu,” “prezimovanju čebel na podstrešjih,” omenja pa tudi izdelavo “sladke medice.”¹ Na naših tleh so delovali številni pomembni ljudje – izobraženci, duhovniki, trgovci s čebelami, ki so svoje znanje in vedenje o čebelah in čebelarstvu prenašali na navadne neuke ljudi. “Slovenci smo čebelarstveni narod, zato ni čudno, da so slovenski prostor in zgodovino zaznamovala velika čebelarstvena imena, med katerimi najdemo tudi svetovno znane čebelarje.”²

1

Čebelarstvo skozi čas...

Človek je sprva iskal in nabiral med pri divjih čebelah tako, da je ropal njihova gnezda v drevesnih duplih in krošnjah. Kaj kmalu je spoznal, da lahko tudi sam čebelari. Čebeljim rojem je v gozdovih naredil votline, s čimer je lažje prišel do tako zaželenega medu. Čebelarstvo je na Slovenskem, podobno kot drugod po svetu, doživelo svoj razmah v srednjem veku. Na Dolenjskem je bila po čebelarstvu znana cistercijanska opatija Stična, katere začetki segajo v leto 1132. Čebelarstvo je bilo v samostanu prisotno od samih začetkov - z njim so se ukvarjali stiški menihi.”³ Med je bil edino sladilo, vosek pa se je uporabljal za izdelavo sveč, ki so bile nujno potrebne za razsvetljavo, za pečate in v cerkvah ob obredih. Priljubljena je bila tudi izdelava medenega peciva – lecta, ki se je običajno prodajalo na vaških sejnih. Najstarejši zapis

¹ Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 86.

² Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 85.

³ Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 213-217.

na temo čebele lahko tako najdemo že v Trubarjevem prevodu Svetega pisma. Janez Vajkard Valvasor – kranjski plemič in znameniti polihistor je v svojem delu Slava vojvodine Kranjske iz leta 1689 opisal Kranjce kot “sposobne čebelarje.” Leta 1693 je bila v Ljubljani ustanovljena Academia operosorum Labaceniensum, ki je imela v svojem grbu upodobljen panj in čebele.

“Čebelarstvo je v avstrijski monarhiji, kamor so v 18. stoletju spadale tudi slovenske dežele, veljalo za zelo pomembno gospodarsko panogo.”⁴ Vladarica Marija Terezija je spodbujala razmah čebelarstva v Avstro-Ogrski monarhiji z ustanavljanjem kmetijskih družb in čebelarških šol. V 18. in 19. stoletju pa so ljudje začeli čebelariti tudi v neposredni bližini svojih domov. Sprva so za čebelarjenje uporabljali izdolbena drevesna dupla, kasneje pa klade in korita s panjsko končnico ob vhodu v panj. Tipični slovenski panj - kranjič je na slovenskih tleh poznan od 14. stoletja dalje. Panjske končnice so se pojavile v 2. polovici 18. stoletja in svoj razmah doživele v 19. stoletju. Najstarejša do sedaj znana panjska končnica je datirana z letnico 1758 in jo hrani Čebelarški muzej v Radovljici.⁵ Slovenski čebelnjaki so bili običajno leseni (v celinskem in alpskem svetu) ali pa zidani (na Krasu).

2

Prva čebelarška knjiga Antona Janše z naslovom Razprava o rojenju čebel, je izšla daljnega leta 1792. Prvo čebelarško društvo t. i. Čebelarška bratovščina na Rodinah pri Žirovnici je bilo ustanovljeno leta 1781. “Zlata doba” slovenskega čebelarstva v 18. stoletju je zamrla s pojavom sladkorja pridelanega iz sladkornega trsja, ki je kot cenejše sladilo začel postopoma izpodrivati med.

Čebelarstvo na Slovenskem je bilo v 19. stoletju deležno številnih izboljšav – v tem času so nastali panji s premičnim satovjem in številni pripomočki, kot so npr. satnice, točila, matična rešetka, kadilnik itd., ki so bili čebelarjem v veliko pomoč. Novost tega časa je bila tudi vzreja rojev in čebeljih družin za prodajo in ne zgolj pridelava in prodaja čebeljih pridelkov - medu in voska. Trgovanje z avtohtono kranjsko čebelo je tako doživela svoj razcvet na prelomu iz 19. v

⁴ Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarška zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarški muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 26.

⁵ Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarška zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarški muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 26.

20. stoletje. Leta 1879 je znamenita kranjska čebela dobila tudi svoje latinsko ime "Apis mellifera carnica." Med slovenskimi čebelarji sta bila vedno bolj razširjena panj s premičnim satjem in t. i. A-Ž panj. Čebelarji so se začeli organizirati v čebelarska društva, izhajati so začele številne strokovne knjige, priročniki, učbeniki in članki v čebelarskih mesečnih glasilih. Leta 1873 je bilo v Ljubljani ustanovljeno Kranjsko društvo za umno čebelarstvo, ki je izdajalo glasilo Slovenska čebela. Leta 1883 je nastalo Čebelarsko in sadjerejsko društvo za Kranjsko na Jesenicah, ki je izdajalo mesečnik Slovenski čebelar sadjerejec. Osrednje slovensko čebelarsko društvo za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorsko, ki je imelo svoj sedež v Ljubljani je nastalo leta 1898. Izdajalo je glasilo Slovenski čebelar, ki ga Čebelarska zveza Slovenije izdaja še danes.

Med obema vojnama se je zanimanje za čebelarstvo na slovenskih tleh ponovno močno povečalo. Leta 1919 so se posamezna deželna čebelarska društva združila v Čebelarsko društvo za Slovenijo. Poznali so poklic potovalnega učitelja za čebelarstvo. Leta 1922 so v Ljubljani priredili jubilejno čebelarsko razstavo, organiziran je bil I. Kongres Jugoslovanskih čebelarjev. Leta 1929 je Čebelarsko društvo za Slovenijo izdalo sklep o ustanovitvi Čebelarskega muzeja, začeli pa so se tudi že zbirati različni predmeti za muzej. Leta 1934 sta izšla priročnik Donata Juga Praktični čebelar in monografija Antona Janše Staneta Miheliča.

Po 2. svetovni vojni je leta 1945 nastala Čebelarska zveza za Slovenijo, ki se je leta 1951 preimenovala v Zvezo čebelarskih društev za Slovenijo. Trgovsko podjetje Medex Export-Import, specializirano za izvoz medu in oskrbo čebelarjev s potrebno čebelarsko opremo, je bilo ustanovljeno leta 1954. Leta 1955 in 1958 sta izšli knjigi Sodobno čebelarstvo, razdeljeni na teoretični in praktični del, in leta 1976 knjiga ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu. Pri zbornici za kmetijstvo in gozdarstvo je bil leta 1960 ustanovljen Zavod za čebelarstvo. Čebelarski izobraževalni center na Brdu pri Lukovici, kjer danes domuje Čebelarska zveza Slovenije, so začeli graditi leta 1972, odprli so ga šele leta 2003. Osrednja čebelarska organizacija v Sloveniji - Čebelarska zveza Slovenije ČZS je začela izvajati t. i. čebelarske krožke po slovenskih osnovnih šolah, organizirala je tudi različna predavanja, seminarje, simpozije in razstave. Leta 1995 je bilo ustanovljeno Akademsko čebelarsko društvo. Leta 1959 je odprl

svoja vrata Čebelarski muzej v Radovljivci. Na pobudo ČZS in vlade RS postal 20. maj – rojstni dan Antona Janše mednarodni dan čebel.⁶

Kdo so bili znameniti slovenski čebelarji?

Slovensko čebelarstvo so v 18. stoletju zaznamovali trije veliki možje dežele Kranjske: oče slovenskega čebelarstva Anton Janša, duhovnik Peter Pavel Glavar in italijanski zdravnik Giovanni Antonio Scopoli.

Anton Janša (1734-1773) se je rodil v hiši z bogato čebelarstvo tradicijo – po domače “pri Kuharjevih” pod Stolom. Janša je tudi sam čebelaril in poslikaval panjske končnice. Postal je učitelj čebelarstva v Augartnu na Dunaju pri Spodnjeavstrijski gospodarski družbi. Pospeševal in širil je znanje o čebelarstvu v avstrijskih deželah. Pri svojem delu s čebelami je ugotovil, da so troti moški predstavniki čebelje družine. Namesto pletenih košev je uvedel kranjski panj izdelan iz desk in prevažanje čebeljih družin na pašo, kar je bilo v tistem času velika novost. Leta 1771 je v nemščini napisal knjigo Pogovori o čebeljih rojih. Njegova druga knjiga Popolni nauk o čebelah, ki velja za prvo slovensko čebelarstvo knjigo, je izšla dve leti po njegovi smrti leta 1775. Antona Janšo se smatra za očeta slovenskega čebelarstva. Njegov rojstni dan, 20. maj, je bil razglašen za svetovni dan čebel.⁷

4

Na področju čebelarstva na Slovenskem je odigral pomembno vlogo tudi zdravnik in naravoslovec Joannes Antonius Scopoli (1723-1788), ki je deloval nekaj časa med leti 1754 in 1769 tudi v Idriji. Preučeval je rastlinstvo in žuželke, tudi čebele na Kranjskem. Leta 1760 je izdal knjigo “Flora carniolica” (Kranjsko rastlinstvo) – znanstveno delo o naravi v Sloveniji. Kot prvi na svetu je v delu “Entomologia carniolica” (Kranjske žuželke) iz leta 1763 zapisal, da se matica pari izven panja z večimi troti.

⁶ Jože Babnik, Od čebele do medu, Kmečki glas, Ljubljana 1998, str. 8-16; Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarska zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarski muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 18-19, 26-29, 50-53, 104-107, 140-143.

⁷ Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarska zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarski muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 38-40; Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 87-91.

Duhovnik, gospodarstvenik in mecen Peter Pavel Glavar (1721-1784), najemnik malteškega posestva v Komendi, lastnik graščine Lanšprež pri Trebnjem, je izjemno pomembno vlogo odigral tudi na področju čebelarstva na Dolenjskem. Bil je velečebelar – čebelaril je kar s 500 panji. Kmete je učil kmetovati in čebelariti. Med leti 1755-1776 je v slovenski jezik iz nemščine prevedel knjigo Antona Janše Razprava o rojenju čebel.⁸

Med čebelarji tistega časa pa velja omeniti še teologa Jurija Jonka in duhovnika, jezikoslovca in pesnika Petra Danjka. Jurij Jonke (1777-1864) je bil duhovnik v Črmošnjicah na Kočevskem in velik poznavalec čebel. Napisal je številne strokovne članke o čebelah in čebelarstvu v Binnenzeitung in Ljubljanskih novicah. Nedvomno najpomembnejša pa je njegova knjiga “Krajnski zhbelaarzhik,” ki je izšla leta 1836 v nemškem in slovenskem jeziku. To je bila tretja temeljna knjiga o čebelarstvu na Slovenskem.⁹

5

Peter Danjko (1787-1873) je poznan predvsem po svojem črkopisu t. i. danjčici. Kot duhovnik in šolski nadzornik je deloval v Gornji Radgoni in Veliki Nedelji. Napisal je prvo knjigo o čebelarstvu v slovenskem jeziku leta 1831 z istoimenskim naslovom – Čebelarstvo, ki je pomembna zaradi številnih ugotovitev s področja biologije čebel ter predstavitve čebelarjenja v nakladalnih panjih.¹⁰

Tesno povezana s čebelarstvom je bila v 19. stoletju na Dolenjskem tudi nemška rodbina Rothschild (Ravenegg), ki se je leta 1856 iz Achna v Nemčiji preselila na Kranjsko. Začetnik

---

⁸ Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarstva zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarški muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 30, 32; Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 86-87.

⁹ Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarstva zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarški muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 44; Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 92.

¹⁰ Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarstva zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarški muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 46; Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 92-93.

rodbine dr. Philip Rothschütz je bil prvi, ki je opisal in svetu predstavil kranjsko čebelo (v nemščini Krainer Biene) v članku v Bienen-Zeitung. Njegov sin Emil Rotschütz (1836-1909) je bil čebelar in trgovec, ki je pri gradu Podsmreka pri Višnji gori postavil obrat za proizvodnjo čebelarske opreme in trgovino s čebelami. Njegovo podjetje Kranjski trgovski čebelnjak, je začelo s kataložsko prodajo čebel, panjev in čebelarske opreme. Pisal je strokovne članke o čebelarstvu – “kranjsko čebelo je opisal kot mirno, pridno, krotko, donosno in prilagojeno na zgodnje in pogosto rojenje.” Poimenovali so ga oče kranjske čebele. Bil pa je tudi eden od ustanoviteljev Kranjskega društva za umno čebelarstvo iz leta 1873.¹¹

Ljubitelj čebel zdravnik Filip Terč (1844-1917), ki se je tudi sam ukvarjal s čebelarstvom, velja za pionirja apiterapije – uveljavil se je na področju zdravljenja revmatologije s pomočjo čebeljega strupa.¹²

6

Čebelar in sadjar Frančišek Rojina (1867-1944) je pomemben kot ustanovitelj in urednik glasila Osrednjega čebelarskega društva za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorsko “Slovenski čebelar” iz leta 1898, ki izhaja še danes. Izjemno priljubljen pa je bil tudi kot predavatelj in pisec strokovnih člankov o čebelarstvu.

V prvi polovici 20. stoletja sta se uveljavila veletrgovca s čebelami: Mihael Ambrožič (1846-1904), ki je imel v Mojstrani panj s 500 čebelami, v okolici Dovja in Mojstrane pa skupaj kar 2500 panjev. Prodajal je panje čebel in slovenski med in bil prepoznaven tako doma, kot tudi po širnem svetu. Poslikaval pa je tudi panjske končnice in bil zaslužen za prepoznavnost kranjske čebele v svetu.¹³ Jan Strgar (1881-1955), ki je postal svetovno znani strokovnjak za kranjsko

---

¹¹ Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarska zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarski muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 64-66; Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 97-99..

¹² Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarska zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarski muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 68.

¹³ Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 99-100.

čebelo s prodajo čebeljih družin in matic. Kot eden največjih veletrgovcev je s kataloško prodajo čebel prodril po celem svetu.¹⁴

Gospodarstvenik in velečebelar Anton Žnidaršič (1874-1947) se je na področju čebelarstva uveljavil kot inovator – predelala je priljubljen A-Ž panj, ki je postopoma izpodrinil kranjič in se je v 20. stoletju začel uporabljati na področju celotne Slovenije ter postal del slovenske kulturne dediščine.

Zaključek

Slovenci smo narod čebelarjev, o čemer pričajo številna velika imena slovenskega čebelarstva. Tipični lesen slovenski panj - kranjič je na slovenskih tleh poznan vse od 14. stoletja dalje. Zlata doba slovenskega čebelarstva je nastopila v 18. stoletju v času Avstro-Ogrske monarhije. Poslikane panjske končnice, tako značilne za slovenski panj, so se pojavile v 2. polovici 18. stoletja in svoj razmah doživele v 19. stoletju. Za očeta slovenskega čebelarstva velja danes Anton Janša - čebelarški učitelj na Dunaju,, ki je leta 1792 napisal prvo čebelarško knjigo Razpravo o rojenju čebel. Prvo čebelarško društvo t. i. Čebelarška bratovščina na Rodinah pri Žirovnici je bilo ustanovljeno leta 1781. Čebelarstvo je v 19. stoletju doživelo številne tehnične izboljšave na področju panjev in čebelarjevih pripomočkov. Poleg medu in čebeljih pridelkov se je začelo zrejati tudi čebelje družine za prodajo. Trgovanje z avtohtono kranjsko čebelo t. i. kranjsko sivko se je razmahnilo na začetku 20. stoletja. Leta 1873 je bila ustanovljena osrednja organizacija za promocijo in pospeševanje čebelarstva na Slovenskem - Čebelarška zveza Slovenije. Mesečna revija Slovenski čebelar izhaja neprekinjeno vse od leta 1898. Na področju čebelarstva je na Dolenjskem pustil neizbrisan pečat cistercijanski samostan Stična, med velikimi ljudmi slovenskega čebelarstva pa velja poleg Antona Janše omeniti še Petra Pavla Glavarja in nemško rodbino Rothschild (Ravenegg).

7

¹⁴ Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarška zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarški muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018, str. 124; Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 100-101.

Zanimivosti...

- Anton Janša velja za “očeta slovenskega čebelarstva.” Njegov rojstni datum 20. maj je bil razglašen za svetovni dan čebel.
- Prvo čebelarsko društvo t. i. Čebelarska bratovščina na Rodinah pri Žirovnici je bilo ustanovljeno leta 1781.
- Leta 1792 je izšla prva čebelarska knjiga Antona Janše Razprava o rojenju čebel.
- Leta 1873 je bila ustanovljena Čebelarska zveza Slovenije.
- Od leta 1898 neprekinjeno izhaja revija Slovenski čebelar.
- Tipičen slovenski panj iz lesenih desk - kranjič je na naših tleh poznan od 14. stoletja dalje.
- Slovenski panji so imeli poslikane panjske končnice.
- Leta 1959 je odprl svoja vrata Čebelarski muzej v Radovljici.
- Pregovori in reki: “Biti čebelar je slovensko.” “Naj medi!”

8

Viri in literatura:

Ivan Esenko, Svet čebel: O čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018.

Jože Babnik, Od čebele do medu, Kmečki glas, Ljubljana 1998.

Tita Porenta, Veliki ljudje slovenskega čebelarstva, Čebelarska zveza Slovenije, Muzeji radovljiške občine – Čebelarski muzej, Brdo pri Lukovici, Radovljica 2018.